

Цивільний оборот речей

Монографія присвячена проблемі визначення поняття та структури цивільного обороту речей, їх місця в цивільному праві. Досліджуються питання характеристики цивільного обороту, його способи та форми.

Обґрунтовується, що відчуження та перехід від однієї особи до іншої є двома альтернативними способами обороту речей. Правонаступництво та правовстановлення – це дві юридичні форми цивільного обороту речей.

Широко представлено теоретичні погляди на сутність цивільного обороту, проаналізовано судову практику, законодавство низки країн як ближнього, так і дальнього зарубіжжя, рішення Європейського суду з прав людини.

Для викладачів, аспірантів (ад'юнктів), магістрів і студентів юридичних навчальних закладів, а також усіх, хто цікавиться проблемами сучасного цивільного права.

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

А. С. Сліпченко

**ЦИВІЛЬНИЙ
ОБОРОТ РЕЧЕЙ**

Монографія

Харків
«ЕКУС»
2024

УДК 347.215(043.5)

С 47

*Рекомендовано до друку Вченою радою
(протокол №3 від 29 березня 2024 р.)*

Рецензенти:

О. О. Кот – професор, доктор юридичних наук, директор Київського регіонального центру Національної академії правових наук України, член-кореспондент НАПрН України, заслужений юрист України;

О. С. Кухарев – доцент, доктор юридичних наук, професор кафедри цивільного права та процесу Харківського національного університету внутрішніх справ

Сліпченко А. С.

С 47 Цивільний оборот речей : монографія / А. С. Сліпченко. – Харків : ЕКУС, 2024. – 240 с.

ISBN 978-617-7934-32-34

Монографія присвячена проблемі визначення поняття та структури цивільного обороту речей, їх місця в цивільному праві. Досліджуються питання характеристики цивільного обороту, його способи та форми. Обґрунтовується, що відчуження та перехід від однієї особи до іншої є двома альтернативними способами обороту речей. правонаступництво та правовстановлення – це дві юридичні форми цивільного обороту речей. Широко представлено теоретичні погляди на сутність цивільного обороту, проаналізовано судову практику, законодавство низки країн як ближнього, так і дальнього зарубіжжя, рішення Європейського суду з прав людини.

Для викладачів, аспірантів (ад'юнктів), магістрів і студентів юридичних навчальних закладів, а також усіх, хто цікавиться проблемами сучасного цивільного права.

УДК 347.215(043.5)

ISBN 978-617-7934-32-34

© Сліпченко А. С., 2024

© Вид-во «ЕКУС», 2024

ЗМІСТ

Вступ	4
--------------------	---

РОЗДІЛ 1

ЦИВІЛЬНИЙ ОБОРОТ ЯК ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ

1.1. Поняття цивільного обороту.....	7
1.2. Структура цивільного обороту.....	32

РОЗДІЛ 2

СПОСОБИ ЦИВІЛЬНОГО ОБОРОТУ РЕЧЕЙ

2.1. Відчуження як спосіб цивільного обороту речей.....	61
2.2. Перехід речей від однієї особи до іншої як спосіб цивільного обороту речей.....	104

РОЗДІЛ 3

ФОРМИ ЦИВІЛЬНОГО ОБОРОТУ РЕЧЕЙ

3.1. правонаступництво як форма цивільного обороту речей та його види.....	140
3.2. Правовстановлення як форма цивільного обороту речей та його види.....	177

Висновки	212
-----------------------	-----

Список використаних джерел	216
---	-----

Вступ

Розвиток сучасних цивільних відносин, умови, які визначають їх виникнення та існування, становлять науковий інтерес для вітчизняної цивілістики й вимагають постійного вдосконалення правових конструкцій та механізмів їх регулювання. Цивільний оборот належить до тих правових явищ, природа яких достеменно ще не з'ясована. Її розуміння важко переоцінити, бо це дозволить не тільки виокремити поняття «цивільний оборот» з-поміж інших, зокрема й подібних категорій, які відрізняються істотними властивостями, а й сформуванню аргументовану позицію щодо змісту такої категорії, більш чітко визначити поняття «оборотоздатність об'єктів» та її види. А як відомо, цивільна оборотоздатність являє собою допуск того чи іншого блага до цивільного обороту, тобто вказує на те, що об'єкт цивільних прав має бути допущений до цивільного обороту правопорядком. Тільки у межах цивільної оборотоздатності об'єкти можуть бути розділені на вилучені з обороту, обмежені в обороті та ті, що перебувають у вільному обороті.

Актуальність подібних досліджень зумовлена об'єктивними процесами зближення й уніфікації вітчизняного законодавства з європейським, прийняттям загальноєвропейських принципів приватного права та однаковою судовою практикою щодо захисту прав учасників цивільного обороту.

З'ясування сутності цивільного обороту та його точної дефініції мають значення і в межах суто вітчизняної правореалізації. Наприклад, у ч. 2 ст. 1116 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) вказано, що договором комерційної концесії може бути передбачено

використання предмета договору із зазначенням або без зазначення території використання щодо певної сфери цивільного обороту. При цьому очевидно, що для окреслення сфери цивільного обороту учасники договору мають розуміти, що таке цивільний оборот і які види його існування можуть бути. Адже будь-яке поняття, в тому числі і поняття цивільного обороту, – це певна форма мислення, за допомогою якої відображається множина предметів (елементів) у їх істотних і загальних ознаках.

Слід зазначити, що на загальнотеоретичному рівні проблеми цивільного обороту неодноразово ставали предметом наукового інтересу як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Втім, майже кожен науковець розуміє правову категорію «цивільний оборот» по-різному і, як правило, вкладає в її зміст свій, відмінний від інших, сенс. З огляду на це виникає потреба системного дослідження категорії цивільного обороту на базі цивільного законодавства України, новітніх методологічних засад, відомих теоретичних розробок і вітчизняного й іноземного досвіду.

Метою монографічного дослідження є визначення загальних положень цивільного обороту, меж застосування даного поняття, і на їх основі встановлення способів і форм цивільного обороту речей, їх взаємозв'язку як елементів єдиної системи.

Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання: сформулювати визначення поняття «цивільний оборот»; охарактеризувати структуру цивільного обороту як правової категорії; проаналізувати особливості відчуження речей як способу цивільного обороту та окреслити межі його застосування; узагальнити й надати характеристику переходу речей від однієї особи до іншої як способу цивільного обороту та окреслити межі його застосування; виокремити й уніфікувати правові форми цивільного обороту; розкрити сутність і місце правонаступництва в цивільному обороті речей; розкрити сутність і місце інших форм цивільного обороту речей, відмінних від правонаступництва.

Об'єктом дослідження є цивільні відносини, що опосередковують оборот об'єктів цивільного права. Предметом – є цивільний оборот речей.

У праці над монографією були використані загальнотеоретичні та спеціально-наукові методи пізнання.

Так, історико-правовий метод допоміг окреслити еволюцію наукових поглядів щодо розуміння категорії цивільного обороту (підрозділ 1.1), тоді як формально-юридичний дозволив з'ясувати правовий режим предметів матеріального світу як об'єктів обороту (підрозділи 2.1, 2.2). За допомогою дедуктивного методу сформульовано поняття цивільного обороту речей і визначено його мету (підрозділи 1.1, 1.2). Порівняльно-правовий аналіз був застосований для зіставлення положень вітчизняного законодавства, судової практики з міжнародним досвідом щодо цивільного обороту (підрозділи 2.1–3.2). Визначення структури цивільного обороту (підрозділ 1.2), його способів (підрозділи 2.1, 2.2) і правових форм (підрозділи 3.1, 3.2) базувалося на системно-структурному методі пізнання, а системно-функціональний метод дозволив установити види таких способів (підрозділи 2.1, 2.2) і види юридичних форм (підрозділи 3.1, 3.2). На основі висновку за аналогією сформульовано поняття правовстановлення як однієї з форм цивільного обороту (підрозділ 3.2). Розглядаючи цивільний оборот як систему, яка спрямована на правомірну зміну стану присвоєності суб'єктами об'єктів цивільного права, завдяки методам дихотомії та тетратомії були виявлені можливі різновиди цивільного обороту (підрозділи 1.2, 3.1, 3.2).

При дослідженні норм права також застосовувались такі логічні прийоми, як синтез, висновок від протилежного, виключення, діалектичне розуміння об'єктивного і суб'єктивного права тощо.

РОЗДІЛ 1

ЦИВІЛЬНИЙ ОБОРОТ ЯК ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ

1.1. Поняття цивільного обороту

Процес пізнання людиною зовнішнього світу складний, він охоплює різні етапи, форми, результати відображення дійсності. Поняття в цьому процесі є однією з основних пізнавальних форм, і формою настільки характерною для інтелектуальної діяльності людини, що сама діяльність часто визначається як поняттєве відображення дійсності. Мислити – це й означає відображати світ через поняття, за допомогою понять, у формі понять; це означає вміти оперувати поняттями. Останні є своєрідними накопичувачами цілої системи знань про те чи інше явище, яке визначається. Причому сам термін «поняття» застосовується для позначення знань про суттєві ознаки предмета міркування, про його сутність¹ і умови існування. Поняття утворюються за допомогою виявлення ознак предмета міркування².

Наведене вище вказує на те значення, яке має даний підрозділ для подальшого дослідження цивільного обороту речей. Адже якщо поняття вже існує, то з нього можна виділити ознаки та сформувати уявлення про сутність явища, що досліджується. У разі ж його відсутності воно має бути визначеним.

До визначення понять час від часу змушена звертатися кожна людина, ще й тому, що знання тих чи інших слів, термінів ще не свід-

¹ Сліпченко А. С. Сутність та ознаки цивільного обороту. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». 2017. Вип. 23. С. 129–132.

² Сліпченко А. С. Способи та форми цивільного обороту речей : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Х., 2019. С. 23.

чить про розуміння змісту понять, позначених відомими словами. У свою чергу, через формулювання визначення поняття може набути певних рамок або меж. Такі рамки можуть або розширювати поняття порівняно з різними точками зору, які були до визначення поняття, або звужувати, але це надає терміну строго фіксованого сенсу. І ці властивості поняття мають істотне значення для юриспруденції.

Одним із таких понять є поняття цивільного обороту, яке й буде розглянуто надалі.

Як зазначається в юридичній літературі, поняття цивільного обороту досить широко застосовується в теорії права, є одним із найбільш загальних¹, а його значення (визначення) настільки загальновідоме, що начебто й нема потреби його роз'яснювати². У свою чергу, В. Л. Яроцький стверджує, що незважаючи на широке застосування терміна «цивільний оборот» до теперішнього часу його розуміння й тлумачення в цивілістиці розкриваються по-різному, а інколи й протилежно³. Отже, виникає ситуація, коли загальнотеоретичне, загальновідоме поняття, що широко застосовується в юриспруденції, має різноманітні, а інколи й протилежні визначення (розуміння, тлумачення).

Такий підхід застосовується або в разі відсутності потреби чіткого визначення поняття того чи іншого правового явища, або в разі багатозначності терміна, що його позначає. Відсутність потреби визначення може бути викликана або значним поширенням поняття, або відображенням у ньому чистої абстракції, або неважливістю для права. Багатозначність (полісемічність) терміна може бути викликана недостатністю складу юридичних слів (термінів) порівняно з кількіс-

¹ Огляд літератури та критики відповідних точок зору щодо поняття цивільного обороту див.: Slipchenko A. S. On the Need to Define the Concept of «Civil Turnover». Eurasian Academic Research Journal. 2018. №3 (21). С. 46–52; Сліпченко А. С. Способи та форми цивільного обороту речей : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Х., 2019. 252 с.

² Дудник Д. В. Відчуження земельних ділянок для суспільних потреб: цивільно-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2015. С. 14, 17–19, 30, 36.

³ Яроцький В. Л. Цінні папери в механізмі правового регулювання майнових відносин (основи інструментальної концепції) : монографія. Харків : Право, 2006. С. 435.

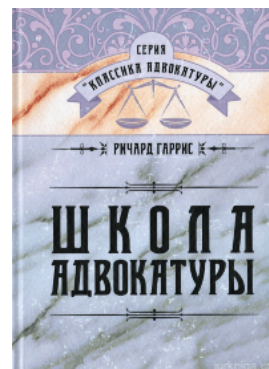
Книги, які можуть вас зацікавити

Закон України "Про безоплатну правничу допомогу"

Закон України "Про регулювання містобудівної діяльності"

Школа адвокатури

Правові закінчення в деловому обороті

Закон України "Про землеустрій"

Земельний кодекс України

Перейти до галузі права
Цивільне право та процес

[Перейти на сайт →](#)